

מקומה של הקומפוזיציה במערכת החינוך

אילון אבירם 2001

רקע תיאורטי

לם מחלק את מטרות החינוך לשלוש: **סוציאליזציה**, **אקולטורציה**, ו**אידיבידואליזציה** (לם, 1973). גם את הדרכים להגשמתן הוא מחלק לשלוש: **חיקוי** (למשל לפי דוגמת המורה, החברה, וכד'), **עיצוב** (לערכי החברה והתרבות), ו**פיתוח** (אישי). מטרות חינוך מסורתיות ודרכי חינוך מסורתיות נקשרות לרוב עם שתי המטרות הראשונות ושתי הדרכים הראשונות. מגמות חינוך חדשות, כגון קונסטרוקטיביזם, מזוהות לרוב עם המטרה האחרונה והדרך האחרונה, כלומר פיתוח אישי. הפעילות בכיתה ליצירה מוסיקלית ממוחשבת נקשרת בעיקר עם מטרות האקולטורציה, והאידיבידואליזציה, ועל ידי הדרכים המתודיות עיצוב ופיתוח. ניתן להציג את התלמיד בכיתה זו כעוסק בעיקר ביצירה עצמית מקורית, ובמילים אחרות: בפיתוח אישי שאינו מחוייב לערכים חברתיים או תרבותיים, ושאינו מחקה או מתעצב לפי דפוסים חיצוניים.

הטקסונומיה של בלום (בלום, 1968) בתחום הקוגניטיבי מתארת את תהליכי הלמידה בשלושה שלבים לינאריים: 1. **ידע**- זכירה. 2. **הבנה** הניכרת באמירה, בכתיבה ובהוכחה. 3. **ישום** במצבים חדשים. את הפעילות בכיתה ליצירתיות מוסיקלית נוכל לתאר כעוסקת בעיקר בתחומים השני והשלישי. ניתן להסביר זאת על ידי כך שהשלב הראשון - צבירת הידע המוסיקלי, נאסף אצל הלומד במשך שנות האזנה למוסיקה ולא דווקא במסגרת לימודית.

מבט נוסף לגבי הייחוד של סוג למידה זה אפשר לקבל על ידי שתי המטרות שמציעה ספרד (Sfard, 2000) לתיאור עולם המחקר החינוכי: **מטפורת הרכישה** המזוהה עם דרכי לימוד מסורתיות כגון רכישת ידע, אל מול **מטפורת ההשתתפות** המזוהה על השקפות קונסטרוקטיביסטיות. הפעילות בכיתה היצירה המוסיקלית מזוהה עם מטפורת ההשתתפות, שכן התלמיד הוא שותף למקורות הידע והתכנים המשמשים ליצירתו.

כדאי להזכיר מחקר הסוקר את השקפותיהם של המובילים והבולטים בשדה החינוך המוסיקלי בישראל בשלושת העשורים הראשונים של קיום המדינה, (מזרחי, 1984). להלן כמה מתוצאות המסווגות לפי תפישותיהם החינוכיות של **צ. לם** ו**י. אבינון**:

בתחום **תבניות הלימוד** בחרו המחקרים את שיטת **העיצוב** כדרך הלימוד המועדפת עליהם ברוב נושאי ההוראה המוסיקלית, ואילו שיטות **החיקוי והפיתוח** יחדיו מגיעות רק לכשליש מהמקרים.

בתחום התרבותי חברתי דוגלים רוב האישים (17 מתוך 19) בגישה האקולטוריסטית כהשקפה עיקרית, ורק שניים מצדדים בגישה האינדיבידואליסטית כהשקפה עיקרית. כלומר יצירת אישית ופיתוח אישי של התלמיד הבודד לא היו בראש המטרות החינוכיות של הוראת המוסיקה באותה תקופה.

החלטתי לעיין בחוברת, שהיא למיטב עניות דעתי התכנית המקיפה האחרונה שהוציא משרד החינוך בנושא החינוך המוסיקלי, ולחפש כוונות ומטרות לעידוד יצירה מוזיקלית עצמאית של התלמיד. (שמואלי, אורבך, אורגד, טל-עטרני, מזרחי, קירש, תלמי. 1978. **הצעה לתכנית-לימודים, מוסיקה לגן הילדים ולבית הספר היסודי, לבית הספר הממלכתי והממלכתי דתי, בהוצאת משרד החינוך והתרבות תשל"ח**).

בהקדמה לחוברת בת 77 העמודים מודגש התלמיד כמרכז העשייה החינוכית-מוסיקלית והמוטו הוא "אין לימוד מוסיקה ללא התנסות שבעשייה". בהמשך נפרש כל אחד מנושאי החינוך המוסיקלי בטבלה המפרטת בין השאר את המטרות לכל תת-נושא ופעילות. כל מטרה מתחילה במילה "התלמיד..." ובהמשך מופיע פועל המתחיל את הפעולה הרצויה ע"י התלמיד. להלן רשימת הפעלים המופיעים ב- 151 המטרות האופרטיביות שבחוברת:

"... יפעל, יגלה, יבחין, ירכוש, יגיע, יעמוד על, יחוש, ישאף, יתרשם, יקשור (קוגניטיבית), יתאים, ידע, ינוע, ישתמש (בשירה כמסגרת חברתית...), ייהנה (מופיע פעם אחת בלבד!), יפתח, ימחיש (בעזרת ריתמוסיקה), יוכל (להגיב להוראות), יעזר, יסגל לעצמו, יתבטא (התבטאות הערכתית על היצירות...), ירחיב (רפרטואר האזנה), יסתייע, יפעיל (בקרה עצמית), יתפוש, יחזק..."

בעמוד 76 מופיעה המטרה המתחילה באופן היצירתי ביותר אך היא מסתיימת קצת אחרת: "בתלמיד יתעורר רצון הבעה, כדי להשתלב באופן ממשי בדינמיות ובתנועה של חיי התרבות, כפי שהם באים לידי ביטוי בהווי ובחיי החברה בבית הספר".

אף מטרה בחוברת לא השתמשה בפועלים: יצור, ימצא, יאלתר, יתבטא באופן מוסיקלי וכד'. ואין זה רק ענין סמנטי: באף מטרה מתוך 151 מטרות לא התבקש התלמיד ליצור יצירה אישית-עצמאית משלו.

ניתן לשער שבעשורים שעברו מזמן הוצאת החוברת חלו שינויים והתפתחויות רבות, אך לתחושתי נושא היצירה האישית מוסיקלית אינו תופש מקום בולט בחינוך המוסיקלי.